

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

3

IX

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1981

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

STÚDIE

Úvodom — — — — —	337
Lubica Droppová, K problematike predchodcov robotníckej revolučnej piesne vo folklórnej piesňovej tvorbe slovenského ľudu — — — — —	339
Andrej Melicherčík, Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu — — — — —	358
Adolf Dygacz, Poznávacia úloha robotníckych piesní — — — — —	396

MATERIÁLIE — ARCHIV

Adalbert Stránsky, Život a sociálne postavenie drevorubačov banskobystrickej komory v 17. a 18. storočí — — — — —	408
Rudolf Bednárík, Slovenské zemerobotnícke hnutie na Dolnej zemi — — — — —	414
Elena Bošková, Niektoré poznatky zo života sezónnych poľnohospodárskych robotníkov v oblasti Ziaru nad Hronom — — — — —	420
Lubica Droppová, Výber piesňového materiálu z ankety „Hľadáme robotnícku pieseň“ — — — — —	433
Viera Gašparíková, Naša súčasnosť vo veršoch ľudového autora — — — — —	435

ROZHLADY

Božena Filová, VI. medzinárodný kongres antropológie a etnografie v Paríži — — — — —	447
Soňa Burlasová, Medzinárodné sympóziu o výskume robotníckej piesne — — — — —	455
Lubica Droppová, Zpráva o zasadnutí komisie spoločnosti československých národopiscov pre výskum priemyselných oblastí — — — — —	465
Lubica Droppová, K účelu a výsledkom ankety „Hľadáme robotnícku pieseň“ — — — — —	466
Vladimír Varinský, Z činnosti Robotníckych domov na Slovensku — — — — —	467
Jarmila Pátková, Tradičné a nové ľudové umenie v Rumunskej ľudovej republike — — — — —	471
Ján Podolák, Konferencia o štúdiu ľudovej kultúry karpatskej oblasti — — — — —	481
Jarmila Pátková, III. celoslovenský aktiv ľudových umeleckých výrobcov — — — — —	487

RECENZIE a REFERÁTY

Vladimír Karbusický — Václav Pletka, Dělnické písně I—II (Viera Gašparíková) — — — — —	490
Zdeněk Nováček, Robotnícké spevokoly na Slovensku (Soňa Burlasová) — — — — —	493
Selo Viriatino v prošlom i nastojasčem (Ján Mjartan) — — — — —	495
Sovetskaja etnografija, ročník 1954 a 1955 (Štefan Mruškovič) — — — — —	506

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Вступление — — — — —	337
Любца Дроппова, К проблематике предшественников рабочей революционной песни в фольклорном песенном творчестве словацкого народа — — — — —	339
Андрей Мелихерчик, Борьба против фашизма во время Словацкого народного восстания в устной передаче словацкого народа — — — — —	358
Адольф Дигач, Познавательная роль рабочих песен — — — — —	396

МАТЕРИАЛЫ — АРХИВ

Адальберт Странский, Жизнь и социальное положение дровосеков банско-бистрицкой палаты в 17 и 18 вв. — — — — —	408
Рудольф Беднарик, Движение словацких землекопов в области „Долна зем“ — — — — —	414
Елена Бошкова, Некоторые данные из жизни сезонных сельскохозяйственных рабочих в области Жияр над Гроном — — — — —	420
Любца Дроппова, Выбор песенного материала из анкеты „Ищем рабочую песню“ — — — — —	433
Вера Гашипарикова, Наша современность в стихах народного автора — — — — —	435

ОБЗОРЫ

Боžена Филова, VI. международный конгресс антропологии и этнографии в Парижи — — — — —	447
Со́ня Бу́рласова, Международный симпозиум об исследовании рабочей песни — — — — —	455
Любца Дроппова, Отчет о заседании комиссии чехословацких этнографов по исследованию промышленных областей — — — — —	465

K PROBLEMATIKE PREDCHODCOV ROBOTNÍCKEJ REVOLUČNEJ PIESNE VO FOLKLÓRNEJ PIESŇOVEJ TVORBE SLOVENSKEHO LUDU

ZUR PROBLEMATIK DER VORGÄNGER DER REVOLUTIONÄREN ARBEITERLIEDES
IN DER FOLKLORISTISCHEN LIEDERSCHÜPFUNG DES SLOWAKISCHEN VOLKES

EUBICA DROPOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

V tomto roku všetok náš pracujúci ľud oslavuje 40. výročie založenia Komunistickej strany Československa. Toto výročie znamená pre dejiny ČSSR veľmi mnoho. Je v ňom skrytá budúcnosť, tak reálne vyjadrená v smerniciach k tretej päťročnici. Je v ňom skrytá prítomnosť — jestvovanie spoločnosti bez vykorisťovateľských, antagonistických tried, kde jediným rozhodujúcim činiteľom je pracujúci ľud. No predovšetkým je v ňom skrytá minulosť, plná strádania, bojov a hrdinstva. Je ním vyjadrená história komunistickej strany, história robotníckej triedy, ba aj história všetkých tých tried, vrstiev a skupín, ktoré trpeli a bojovali za svoj lepší život od počiatku existencie vykorisťovateľských tried.

Táto dlhá a bohatá história robotníckej triedy a jej strany mala po celý čas vernú sprievodkyňu. Bola ňou robotnícka pieseň, ktorá bojovala za idey komunistickej strany, vyjadrovala myšlienky a názory robotníckej triedy, i pieseň, ktorá opisovala ťažký život všetkých vykorisťovaných vrstiev slovenského pracujúceho ľudu v minulosti.

Ako sa pod vplyvom historicko-ekonomických daností formovala robotnícka trieda z rôznych vrstiev remeselníctva, zbedačeného roľníctva a mestskej chudoby, tak sa postupne vytvárala aj robotnícka pieseň, nadväzujúc na tradíciu piesní týchto zbedačených a utláčaných vrstiev slovenského pracujúceho ľudu. Slovanskí robotníci, najmä pod vplyvom prevládajúceho malopriemyslu u nás, len pomaly sa zjednocovali, uvedomovali si svoju triednu príslušnosť a organizovali sa v boji za svoje požiadavky. Nie hneď, iba postupne sa vytváralo skutočné revolučné jadro robotníckej triedy, na základe ktorého mohla vzniknúť (tak ako v iných európskych krajinách) najvyššia forma organizácie proletariátu — komunistická strana. Tento vývoj badáme aj v piesňach, ktoré sú spočiatku len žalobou na ťažkú prácu a pomery vo fabrike, no neskôr prerastajú v piesne uvedomele revolučné, postupne so socialistickým zameraním.

Z uvedeného vyplýva (keď túto vývojovú líniu sledujeme spätným smerom), že slovenské robotnícke revolučné piesne, teda piesne uvedomele revolučné a cieľavedomé nemožno oddeliť od piesní vykorisťovaných tried a vrstiev slovenského

ľudu, ktoré sú opisom a vyžalovaním ťažkého života, prípadne vyjadrením sociálnej revolty ich tvorcov. Robotnícka revolučná pieseň v určitom smere pokračuje vo vývojovom slede piesní — žalôb na ťažkú prácu v továrni, piesní vysťahovaleckých, baníckych, piesní poľnohospodárskych robotníkov, murárov, ná denníkov a traťových robotníkov, piesní poddanských, zbojníckych a pod. Teda o týchto skupinách piesní môžeme hovoriť ako o *predchodcoch robotníckej revolučnej piesne* vo folklórnej piesňovej tvorbe slovenského ľudu.

V predkladanej štúdii nám ide o ideové a obsahové zhodnotenie týchto piesní, ktoré by ozrejnilo miesto predchodcov robotníckej revolučnej piesne v slovenskej národnej kultúre a ich význam, a tým prispelo k objasneniu jednotlivých stupňov vývoja robotníckej piesne na Slovensku.

Oblasť slovenskej robotníckej revolučnej piesne je veľmi rozsiahla a rôznorodá a jej dôsledné spracovanie si vyžiada ešte mnoho práce zberateľskej, aj riešenia teoretických problémov. Našu štúdiu považujeme iba za jednu z prvých fáz spracovania problematiky slovenskej robotníckej revolučnej piesne, takže mnohé teoretické problémy sme mohli len naznačiť a k mnohým sa ešte budeme musieť vracieť, a na základe ďalšej výskumnej a bádateľskej práce zrevidovať ich platnosť.

Historické pozadie a podmienky vzniku predchodcov robotníckej revolučnej piesne vo folklórnej tvorbe slovenského ľudu

Piesňové druhy a tematické skupiny, ktoré sme zhrnuli pod spoločný názov „predchodcovia robotníckej revolučnej piesne“, mali práve na Slovensku mimoriadne vhodnú pôdu pre svoj vznik a existenciu. Veď Slovensko bolo donedávna, za kapitalistickej ČSR, oproti iným európskym krajinám pomerne zaostalou krajinou, s málo vyvinutým priemyslom (najmä ťažkým) a s prevládajúcou malovýrobou v poľnohospodárstve.

Korene tohto stavu môžeme sledovať už v dávnej minulosti Slovenska, no bolo by snáď zbytočné listovať históriou od počiatku vzniku tried. Začneme ju sledovať len od obdobia počiatkov kapitalistického podnikania a kapitalistických výrobných vzťahov na Slovensku, teda 18. stor. Je to obdobie, keď vznikajú na Slovensku prvé manufaktúry, no zároveň aj vrcholí feudálno-nevoľnícke zriadenie. Feudáli rozširujú svoje veľkostatky na úkor poddaných a tí si pomáhajú útekom do hôr a hromadným sťahovaním sa.¹ V tomto období nachádza živnú pôdu tradícia o zbojníkoch, ktorí „bohatým brali a chudobným dávali“, sústreďujúca sa najmä okolo postavy Jánošíka. Táto tradícia pre svoje revolučné zameranie mala odozvu aj v slovenskom robotníckom hnutí.

19. stor. síce prináša zrušenie poddanstva, čo je najdôležitejší výdobytok buržoáznej revolúcie, no situácia más roľníctva je aj naďalej zúfalá. Nedôsledne

¹ *Dejiny Slovenska* (Tézy), Bratislava 1955, 72.

uskutočnená buržoázna revolúcia nemohla odstrániť feudálne prežitky v hospodárstve. Na zmluvných roľníkov a majerských želiarov sa zákon o zrušení poddanstva nevzťahoval. Väčšina roľníckych rodín vlastnila menej ako polovicu tzv. sesie (sesia — 15—20 ha) pôdy.² A aj o tento majetok boli roľníci neustále násilne ukracovaní a rozširovali rady už aj tak veľkého počtu bezzemkov.

Pri vzniku prvej ČSR malo Slovensko hneď po Zakarpatskej Ukrajine najvyššie percento poľnohospodárskeho obyvateľstva (60 ‰), pritom väčšina poľnohospodárskej pôdy bola nie v rukách buržoázie alebo malého roľníctva, ale v rukách bohatých maďarských a rakúskych šľachtických rodín a cirkvi. Na ich majetkoch sa v dôsledku prudkej cesty vývoja kapitalizmu u nás a nedôsledne uskutočnenej buržoáznej revolúcie ešte stále udržali zvyšky feudálnych výrobných vzťahov.³

Masy neustále zbedačovaného roľníctva a bezzemkov sú nútené hľadať si prostriedky na živobytie v rozličných sezónnych a príležitostných prácach. Stávajú sa z nich sezónni poľnohospodárski robotníci, ná denníci, murári, robotníci na stavbách tratí a tunelov atď. S rokmi krízy v poľnohospodárstve ruka v ruku ide masové vysťahovalectvo slovenského obyvateľstva do cudziny. Napr. „z 258 790 osôb, ktoré sa v rokoch 1898 až 1902 vysťahovali z Uhorska, takmer polovica — 111 358 osôb — bola slovenskej národnosti, hoci Slováci (podľa oficiálnej štatistiky z roku 1900) tvorili vtedy iba 10,5 ‰ všetkého uhorského obyvateľstva.“⁴

Pauperizácia roľníctva bola zárukou stálej rezervy pracovných síl pre rozvíjajúci sa slovenský priemysel, bola zálohou, z ktorej sa grupovala slovenská robotnícka trieda. Bola to záloha, ktorá vo svojom vedomí niesla určitý druh sociálnej revolty a odporu voči vládnúcim triedam. Bol to však ešte odpor neorganizovaný, ktorý bol dôsledkom veľkej biedy a útlaku a jeho výslednicou boli mnohé protifeudálne povstania v minulosti. Nemohol však viesť k dôslednému odstráneniu biedy a vykorisťovania, pretože smeroval len proti vonkajším prejavom, nie však proti podstate vykorisťovateľského systému. To mohla dokázať až jednotne organizovaná robotnícka trieda, vedená komunistickou stranou. No ani tak nemožno revolučnú činnosť robotníckej riedy odtrhnúť od neustáleho vrenia tried a vrstiev, z ktorých sa robotnícka trieda formovala.

V rámci monarchie bolo Uhorsko a za kapitalistickej ČSR Slovensko v úlohe politicky i hospodársky nie celkom rovnoprávného partnera. Na Slovensku prevládala poľnohospodárska výroba. Priemysel a s ním aj robotnícka trieda sa rozvíjali len veľmi pomaly. Iba v niektorých mestách (v Budapešti, Bratislave, Banskej Štiavnici a Košiciach) sa sústreďoval väčší počet slovenských robotníkov.⁵ Inde tvorili robotníci len malé percento obyvateľstva a boli ešte napoly roľníkmi buď oni sami, alebo ich rodinní príslušníci. Svojrázny druh robotníctva

² Tamže, 86.

³ V. Plevza, *Agrárna otázka na Slovensku v predmníchovskej ČSR*, rukopis, 2.

⁴ M. Gosiorovský, *Dejiny slovenského robotníckeho hnutia (1848—1918)*, Bratislava 1956, 130.

⁵ *Dejiny Slovenska*, 151.

tvorili baníci, ktorí však boli ovplyvnení vlastnou (baníckou) mnohoročnou tradíciou, ako aj roľníckym prostredím, z ktorého pochádzali a kam sa v mnohých slovenských banských oblastiach (napr. v Gemeri) aj každodenne vracali. Prevažná väčšina slovenského robotníctva pochádzala z malovýroby a z remesiel, na Slovensku boli väčšinou malopriemyselné, neveľmi koncentrované podniky, čo sa odrazilo v názoroch a uvedomelosti robotníctva. Nebolo to robotníctvo ešte natoľko vyhranené, aby stratilo všetky spoje s prostredím, z ktorého vyšlo a kam vlastne ešte stále patrilo.

Približne takéto boli podmienky vzniku predchodcov robotníckej revolučnej piesne na Slovensku. Všetky skupiny a triedy slovenského obyvateľstva, o ktorých sme už hovorili, majú hlavnú spoločnú platformu: podliehajú útlaku a vykorisťovaniu vládnuúcich tried, feudálov a buržoázie. Svojím sociálnym postavením patrí k nim aj priemyselný proletariát, ktorý sa i na Slovensku, najmä za pomoci českej robotníckej triedy, postupne zjednocoval, uvedomoval a organizoval. Avšak proletariát, napriek spojiťam, ktoré so spomínanými skupinami má, líši sa od nich tým, že jeho príslušníci stratili akékoľvek súkromné vlastníctvo, líši sa svojou organizovanosťou, jasným cieľom, uvedomelosťou a vzdelaním, hoci je v určitom zmysle a na vyššom stupni ich pokračovaním.

Predchodcovia robotníckej revolučnej piesne v slovenskej národnej kultúre

Po stručnom zhrnutí historických skutočností, ktoré podnietili vznik predchodcov robotníckej revolučnej piesne, vrátime sa teraz k samým piesňam. Spomínali sme vrstvy a skupiny, z ktorých sa robotnícka trieda formovala, aby sme osvetlili, prečo pokladáme piesne týchto vrstiev a skupín za ideových predchodcov robotníckej revolučnej piesne v slovenskej národnej kultúre. Nebol to proces nijako jednoduchý. Slovenská robotnícka pieseň nevznikla len ako pokračovateľ tradície svojich predchodcov vo folklórnej piesňovej tvorbe slovenského ľudu. Pôsobila na ňu aj medzinárodná robotnícka revolučná pieseň a rôzne iné vplyvy. V našej práci sa však budeme zaoberať práve len čiastkovým problémom predchodcov robotníckej revolučnej piesne vo folklórnej tvorbe slovenského ľudu.

Robotnícka revolučná pieseň je svojrázny piesňový útvar, ktorý, stručne povedané, vyjadruje ideológiu, názory a ciele robotníckej triedy. Je to naozaj len stručne povedané, hoci práve táto ideovo-obsahová stránka je v robotníckej piesni najdôležitejšia. Jej je podriadená forma piesne, slovesné prvky i nápev piesne. V robotníckych piesňach bola dôležitejšia ich aktuálnosť než umelecky vybrúsená forma. Museli rýchlo reagovať na udalosti, niekedy nebolo času na vytvorenie nového nápevu, ani možnosti na jeho rozšírenie, preto sa preberali nápevy z rôznych všeobecne známych piesní.

Robotnícka pieseň svojím vznikom a pôvodom patrí sčasti do kategórie piesní zľudovených a sčasti ju možno priradiť k piesňam ľudovým. Možno povedať, že robotnícka pieseň patrí k žánrom, ktoré stoja na rozhraní poézie umelej a ľudovej.

vej, na rozhraní literatúry a folklórnej tvorby. Jednotlivé jej výtvory sa od seba líšia poetikou, štylizáciou, zhudobnením a pod., ale spája ich, a to je podstatné, tematická a ideová náplň.

Robotnícke piesne patriace do kategórie piesní zľudovených majú veľa príbuzného s piesňou spoločenskou (ktorú sčasti tiež radíme k zľudoveným piesňam). Mnohé spoločenské piesne, najmä vlastenecké (napr. *Kto za pravdu horí... alebo Hej Slováci...*), zohrali veľkú úlohu nielen v slovenskom, ale aj v českom robotníckom hnutí. Predsa sa nám však zdá, že spoločenskú pieseň ako celok nemožno považovať za ideového predchodcu robotníckej piesne, hoci tiež bola svojím spôsobom revolučná,⁶ pretože neodrážala život a názory vykorisťovaných tried, i keď sa s nimi v určitých bodoch zhodovala (napr. v boji proti národnostnému útlaku a pod.)

O čo viac spoločných myšlienok má robotnícka revolučná pieseň s piesňou odporu proti feudálnym pánom, s uspávkou chudobnej dedinskej matky alebo s piesňou vysťahovalca, opisujúcou prácu v amerických baniach. Spoločná je tu ideová a tematická náplň piesní, ktorá spočíva v opise ťažkého života pracujúcich a utláčaných, v hľadaní príčin tohto stavu a v neposlednej miere aj v spoločnom duchu sociálnej revolty. Ibaže všetko toto je v robotníckej revolučnej piesni už na vyššom stupni vývinu, ktorý vyplýva z poznania príčin biedy, z poznania cieľa a metód boja proti nej a spočíva v organizácii a vedení robotníckej triedy.

Preto kladieme taký dôraz na ideovú stránku robotníckych piesní, lebo je to práve ona, ktorá odrážala všetko to, čo sa v robotníckom hnutí dialo, je to práve ona, ktorá porušila platné umelecké normy a estetické princípy a dala vzniknúť umeniu novému — v našom prípade robotníckej revolučnej piesni.

O tejto vlastnosti umenia robotníckej triedy písal už roku 1938 Berthold Brecht: „Nikdy nezapomenu, jak se na mně podíval jeden dělník, když jsem mu na jeho podnět, abych ještě něco přidal do sboru o Sovětském svazu, odpověděl, že by to porušilo uměleckou formu: podíval se na mně, pokrčil rameny a usmál se. Celé schodiště estetiky se tímto zdvořilým úsměvem zřítilo.“⁷

Zrútilo sa schodište dovtedajšieho vkusu, vytvára sa nový vkus a nové umelecké formy plne podriadené ideovému zámeru. Na tomto základe estetických princípov robotníckej revolučnej piesne vznikajú aj počiatky slovenskej socialistickej poézie, ktorá, možno povedať, na robotnícku pieseň nadväzuje.

Vráťme sa však k predchodcom robotníckej revolučnej piesne. Piesne, ktoré sme týmto termínom nazvali, patria z hľadiska svojho vzniku do kategórie piesní ľudových. Nie sú však ľudovými celkom v takom zmysle slova, ako vysvetľuje tento pojem Vladimír K a r b u s i c k ý vo svojej stati o kladenskej robotníckej

⁶ Keď vravíme o tzv. predchodcoch, nemyslíme tým predchodcov v časovej následnosti. Sú to predchodcovia vo vývoji ideovej línie robotníckej revolučnej piesne, hoci často existovali s ňou súčasne.

⁷ B. B r e c h t, *Lidovost a realismus*, Plamen II, č. 3, 1960, 66.

piesni v publikácii *Kladensko, život a kultura lidu průmyslové oblasti*.⁸ Autor v uvedenej stati sa pridrža Václavkovho delenia piesní podľa tzv. nositeľov spevu a delí piesne na piesne ľudové (čiže piesne dedinského obyvateľstva), piesne spoločenské a robotnícke. Je pravda, že toto delenie je už pomerne zaužívané a že pojem „ľudová pieseň“ znamená zväčša klasickú pieseň z dedinského prostredia roľníkeho. Myslím však, že je predsa len možné, ba nutné toto delenie čiastočne upraviť (i napriek tradícii), aby tu nenastalo spletenie kritérií. Bolo by snáď správne používať termín „ľudová pieseň“ len vtedy, keď skúmame pieseň z hľadiska jej p ô v o d u. Podľa tohto kritéria by teda boli piesne umelé, zľudovené a ľudové, kde každá z týchto skupín sa riadi určitými vlastnými princípmi vzniku, rozšírenia, tradovania, variability atď. Pri skúmaní piesne podľa nositeľov spevu by už nevystupoval pojem „ľudová pieseň“ ako zástupca piesne dedinského obyvateľstva, lebo tento pojem: 1. používa sa pri inom kritériu, 2. nenaznačuje jasne skutočného nositeľa spevu a 3. nevystihuje dnešný význam slova „ľud“. Podľa kritéria n o s i t e ľ o v s p e v u rozoznávame teda: 1. piesne dedinského obyvateľstva, 2. piesne spoločenské a 3. piesne robotnícke. Takto keď hovoríme, že napr. piesne robotnícke môžu byť zľudovené aj ľudové, piesne dedinského obyvateľstva tak isto, nemôže v nijakom prípade nastať mýlka alebo zámena pojmu či kritéria.

Sme si vedomí toho, že hranice medzi jednotlivými skupinami nositeľov spevu nie sú vždy jasné, že je tu ešte veľa problematikého v jednotlivých prípadoch. No napriek tomu uvedenú zmenu názvov považujeme za prehľadnejšiu a z hľadiska terminologického za správnejšiu.

Aby sa ozrejnilo miesto robotníckej piesne v slovenskej národnej kultúre, je potrebné predovšetkým zistiť, na aké tradície nadväzovala, v čom spočíval jej význam a ako sa tradícia robotníckej piesne, jej estetické princípy a ideové jadro ďalej rozvíjali v zmenených podmienkach socialistickej spoločnosti bez antagonistických tried. Rozpracovanie týchto úloh je otázkou ďalších výskumov. V podávanej práci sa budeme pridŕžiavať len užšej problematiky predchodcov robotníckej revolučnej piesne na Slovensku.

O domácej a podľa nášho názoru veľmi podstatnej tradícii slovenskej robotníckej piesne sme už hovorili, no zameriame sa na ňu aj v nasledujúcej kapitole. Je to tradícia piesní sociálne zbadačených, vykorisťovaných, námezdné pracujúcich a búriacich sa tried a vrstiev slovenského ľudu, ktorá siaha do dávnej minulosti, až k počiatku vzniku tried. Od piesní nevoľníckych, poddanských, zbojníck-

⁸ „Soudíme, že můžeme plně akceptovat Václavkovo dělení podle nositelů zpěvu, tj. podle společenských tříd, které zpěv produkují a recipují. Při tom u každé kategorie budeme rozlišovat píseň v širším smyslu a užším smyslu, tedy podle dělení Otakara Hostinského, k němuž v různých modifikacích došli i jiní badatelé (Götze). Z toho důvodu ponecháváme název „lidová píseň“ nadále pro píseň převážně rolnictva a venkovských řemeslníků (tedy tak, jak se její pojem vyhranil v 19. století), při čemž máme zejména na mysli nikoliv lidovou píseň v širším smyslu, to jest vše, co lid na venkově zpíval, nýbrž lidovou píseň v užším smyslu, to jest píseň jím podle vžitých estetických a formotvorných principů vytvořenou, nebo v něm trvale zakotvenou. Společenskou písni pak rozumíme píseň měšťanské třídy, dělnická píseň je písni třídy dělnické.“ *Kladensko, život a kultura lidu průmyslové oblasti*, Praha 1959, 314.

kých cez piesne sluhovské, piesne o chudobe a porobe, cez piesne sezónnych robotníkov, vysťahovalecké a iné vedie, ako sme už hovorili, viditeľná ideová línia k piesni revolučného proletariátu. K tejto línii sa v minulom storočí pripája aj tradícia spoločenskej piesne vlasteneckej demokratického charakteru.

Okrem spomínaných tradícií domácich prispela ku vzniku a charakteru slovenskej robotníckej revolučnej piesne aj existencia a vplyv inonárodných revolučných piesní, ako je to konečne pri internacionálnom charaktere revolučného robotníckeho hnutia aj samozrejmé. Preklady *Marseillaisy* či *Internacionály* sprevádzajú robotnícke hnutie každej krajiny. Spojenie slovenského robotníckeho hnutia s hnutím robotníctva celého niekdajšieho Uhorska a neskôr s českým revolučným robotníctvom sa odrazilo samozrejme aj v slovenskej robotníckej piesni.

Takto postupne pod rozličnými domácimi aj inonárodnými vplyvmi, ale najmä v dôsledku rozširovania, formovania a uvedomovania sa robotníckej triedy na

Obr. 1. Kosci zo stredného Slovenska, r. 1900.

Slovensku a jej najvyššej organizácie — komunistickej strany — vznikala a rozvíjala sa slovenská robotnícka revolučná pieseň. O jej význame v slovenskej národnej kultúre vcelku nemôžeme zatiaľ podrobne hovoriť, keďže veľmi mnohé otázky nie sú ešte dostatočne vyskúmané a spracované. Preto aj ďalšie etapy vývoja a vplyvu slovenskej robotníckej piesne spomenieme len stručne, tak ako sa nám javia z doteraz známeho materiálu.

O veľkom význame robotníckych piesní svedčí (okrem iných nemenej závažných momentov) aj to, že v lone robotníckej revolučnej piesne môžeme hľadať korene našej socialistickej poézie.⁹ Je to jeden smer vývoja a zmeny slovenskej robotníckej piesne, ktorý sa týka najmä jej časti piesní umelých a zľudovených: postupná premena robotníckej revolučnej piesne, javu synkretického a spôsobom svojho rozširovania, tradovania a variovania spadajúceho do oblasti folkloristiky, na útvár čisto literárny, ktorý je potrebné posudzovať literárnovednými kritériami.

Ďalší smer vývoja robotníckej piesne, ktorý je akoby pokračovaním ľudovej a zľudovenej robotníckej piesne, sú piesne protifašistické a partizánske. Tu sa k motívom boja proti vykorisťovaniu a kapitalizmu pripájajú motívy a piesne o boji proti fašizmu, o hrdinstve partizánov, partizánske balady atď. Aj tu je podstatný ideový zámer piesní, ktorému je podriadená ich umelecká forma, tak isto ako v ďalšom piesňovom druhu, ktorý vznikol po oslobodení: v piesni budovateľskej a masovej.

Tieto otázky bude ešte potrebné dôkladne preskúmať. Avšak aj z doteraz známeho materiálu možno približne vykonštruovať líniu vzniku, vývoja a vplyvu slovenskej robotníckej revolučnej piesne, ako to znázorňuje priložená schéma:

Slovami to možno zhrnúť: za priamych ideových predchodcov robotníckej piesne v slovenskej národnej kultúre považujeme piesne vykorisťovaných, sociálne ubiedených a námezдне pracujúcich vrstiev nášho ľudu. K nim sa pripája domáca tradícia spoločenskej piesne vlasteneckej demokratického charakteru, ako aj pôsobenie inonárodných robotníckych revolučných piesní, z ktorých mnohé mali už svoju dlhoročnú tradíciu.

Vzniká slovenská robotnícka revolučná pieseň, ktorá prechádza vlastným vývojom, riadi sa vlastnými zákonitosťami a vnútri sa delí na umelú pieseň socialistic-kú a na robotnícke piesne folklórneho typu.

Vyvíja sa ďalej dvoma smermi: 1. vytvára predpoklady pre vznik novej slo-

⁹ Túto otázku skúmajú pracovníci Literárnovedného ústavu SAV.

venskej socialistickej poézie (V. Chlumecký, P. Jilemnický, Fr. Král ...), 2. za historických podmienok fašistickej agresie spĺňa úlohu piesne protifašistickej a partizánskej.

Po oslobodení, keď do popredia vstúpili otázky znovuvybudovania vojnou zničenej Československej republiky, otázky vybudovania novej, socialistickej ČSR a za veľkého rozmachu mládežníckeho a budovateľského hnutia pokračuje línia slovenskej robotníckej piesne vznikom piesne budovateľskej a masovej.

Predchodcovia robotníckej piesne vo folklórnej piesňovej tvorbe slovenského ľudu

Hovorili sme už o priamych ideových predchodcoch slovenskej robotníckej piesne a zdôvodňovali sme túto súvzťažnosť historickými a ekonomickými podmienkami. Najlepšie sa však vzájomné vzťahy slovenskej robotníckej piesne a jej predchodcov v ústnej ľudovej slovesnosti nášho ľudu ukážu na ideovom a tematickom rozbere konkrétneho materiálu. Opierame sa pritom o materiál z rozličných starších i novších rukopisných zbierok piesní, o piesne, ktoré sme dostali ako odpoveď na našu výzvu uverejnenú pred rokom v dennej tlači,¹⁰ ako aj o poznatky z vlastných výskumov.

O predchodcoch slovenskej robotníckej piesne budeme hovoriť podľa tematických skupín, ktoré zaradíme za sebou aspoň čiastočne historicky. Nemožno tu uplatniť jedine hľadisko časovej následnosti, pretože mnohé tematické skupiny jestvovali súčasne vedľa seba po niekoľko storočí až do nedávnych dôb.

Medzi najstaršie tradície piesní vykorisťovaných tried patria piesne nevoľníckej a poddanské. Sú obrazom ťažkého života más poddanského sedliaka, ktorého život bol naplnený po stáročia len lopotou a drinou. Niet divu, keď si poddaný sedliak v piesni vzdychne:

*Neni mižernejšie na svete stvorenie
jak nevoľný sedliak v Uhorskej krajine.*

*Vo dne v noci robí, nikdy pokoj nemá,
ani poctivosti u nikoho nemá.¹¹*

Táto pieseň a najmä ďalšia, ešte známejšia: *Bože môj, otče môj, jak je ten svet zmotaný* ... stali sa úplným symbolom feudálneho vykorisťovania a boli rozšírené po celom území Slovenska.

Hlavnou povinnosťou poddaného bola práca na panskom, no nebola to povinnosť jediná, ako to vidíme aj z tohto úryvku:

*Ťit človeka bidnejšoho,
jak Slovaka chudobného.
Išče ľem slunko vychadza
už še našiho štyrmí radza.*

¹⁰ Pozri zprávu o ankete „Hľadáme robotnícku pieseň“ v tomto čísle Slovenského národopisu.

¹¹ A. Melicherčík, *Jánošíkovská tradícia na Slovensku*, Bratislava 1952, 180.

*Hoňi ho birov na paňsky,
a kišbirov na valalsky
a kurator s cerkevníkom
hoňa! popoj poviníkov!¹²*

Z ťažkého života mohol poddaného sedliaka vyslobodiť len útek do hôr a zbojnícky život, ktorý zrodil zbojnícku a jánošíkovskú tradíciu v ústnej ľudovej slovesnosti slovenského ľudu. Ťažko sa odchádzalo mladým chlapcom z domova do nebezpečenstva neistoty a ovzdušia prenasledovania, nebolo však inej cesty k slobode:

*Bol by som sedliakom, ale tá panština,
tá tvrdá panština, každý ju preklína.¹³*

Uvedomovali si však už nielen svoje ťažké položenie, ale aj to, že sa musia proti nemu brániť. Uvedomovali si, proti komu musia ísť, ale ešte nemohli vtedy poznať pravé príčiny biedy a sociálnych rozdielov.

*Hej, ja musím byť zbojník, bo krivda veľiká,
neprávosť u pánov, pravda u zbojníka.*

*Hej, pravda u zbojníka, čo zná krivdy s vami,
a keď im niet lieku, mární ich gulami.¹⁴*

Jánošíkovská tradícia patrí k najpokrokovejším tradíciám revolučnej minulosti slovenského ľudu. Jej rozšírenie po celom území Slovenska, pretrvávanie tejto tradície až do nedávnych čias, ako aj jej opätovné rozozvučanie v období partizánskych bojov proti fašizmu svedčí nielen o význame tejto tradície, ale aj o zmýšľaní utláčaného ľudu v minulosti dávnej i menej dávnej.

K poddanským piesňam sa priradujú piesne o chudobe, ktoré majú tiež dlhú tradíciu v spevnej kultúre slovenského ľudu. Chudoba sprevádzala mnohých ľudí po celý život. Počuli o nej už v matkinej uspávanke:

*Hajikaj, bovikaj,
do psoty privykaj
psota je veľiká
nemáme chlebaka.¹⁵*

Majetkové rozdiely sa často odrážali vo vzťahu dvoch mladých ľudí a boli smernicou aj pri vstupe do manželstva. Čože už potom zostáva chudobnému „psotárovi“:

*Bohatá ho nesce
chudobná ho mine
že mosí si takú zat
čo pásava svine.¹⁶*

¹² Pieseň zaslala do ankety „Hľadáme robotnícku pieseň“ Mária Pandoščáková, Budkovce 178, okres Michalovce. Je to jeden z variantov uvedenej piesne *Není mízernejšie na světě stvorenie...* Význam nářečových výrazov *popoj poviníkov* sme zatiaľ nemohli zistiť.

¹³ A. Melicherčík, c. d., 181.

¹⁴ Tamže, 181.

¹⁵ Žibritov; rkp. zbierka M. Havlůjovej z roku 1936. Archív NÚ SAV, č. 25.

¹⁶ Šelpice, okr. Trnava; rkp. zbierka J. Bárdošovej z roku 1931. Archív NÚ SAV, č. 2. (Piesne uvádzame presne v tom znení, ako ich uvedení zberatelia zapísali.)

Máloktorému príslušníkovi týchto biednych vrstiev sa podarilo prekonať chudobu, získať nejaký majetok. Bieda ostávala verným sprievodcom až do staroby a do konca života:

*Bože môj, otče môj, na smutnej doline,
nido sa nepýta, starenka, čo ti je.
Čože by mi bolo, bolí ma hlavička,
ked ma po nej bije má stará psotička.¹⁷*

Piesní o chudobe, o majetkových rozdieloch, o biednom živote, o tom, že sa nedá vyžiť z práce dvoch rúk, je veľké množstvo. Sú to väčšinou piesne vo forme žaloby, nemajú v sebe ducha odboja a revolty ako napr. piesne zbojnícke, ba niekedy vyjadrujú úplnú rezignáciu:

*Od maľučka ja vandrujem po švece,
ničto ňezna mojím bidným živoce.
Nimam occa i maceri i zemi
ej, Bože moj, nacom na svet stvoreny.*

Napriek tomuto pasívnemu postoju vyjadrenému v piesňach o chudobe zaraďujeme aj tieto piesne medzi predchodcov slovenskej robotníckej piesne. Sú to piesne ťažko pracujúcich, utláčaných vrstiev nášho ľudu, ktorých veľká bieda rozmnožovala rady sezónnych i stálych robotníkov. Okrem toho sú tieto piesne priamym odrazom i nepriamou obžalobou vtedy jestvujúceho spoločenského systému a ako také k predchodcom robotníckej revolučnej piesne rozhodne patria.

Jednou z mnohých povinností slovenského ľudu v minulosti bola dlhotrvajúca vojenská služba. Násilné odlúčenie od rodiny i domova, verbovačky a násilné lapačky, ťažká služba a krvavé vojny vytvorili podmienky pre vznik *v o j e n s k ý c h p i e s n í*. Svojím charakterom patria väčšinou k ľudovej lyrike. Sú to piesne, kde sa zverbovanec lúči s milou, rodičmi alebo s kamarátmi, kde sa opisuje vojenský život, neľutostné boje, zranenie a smrť vojaka atď. Jestvujú aj mnohé vojenské balady a historické piesne s vojenskou tematikou. Vojenské piesne ako celok sú jasným odrazom postoja slovenského ľudu voči vojnám, ktoré ľudu nič dobrého neprinesú, len ďalšiu biedu a žiaľ nad stratou muža, syna, otca. Vojenské piesne jasne ukazujú, že ľud si uvedomoval nezmyselnosť vojen a odsudzoval ich. Bolo to však ešte odsudzovanie neuvedomelé, bez poznania príčin vojen, ktoré vyplývalo len z poznania ich dôsledkov na vlastnej koži.

Zároveň sa v niektorých vojenských piesňach ozýva aj ostrý moment sociálny, napr. kritika systému protekcií pri vyberaní na vojnu:

*Ej, vojak ja, vojak, bom sluha ňeborak,
kebym gazdouski bôl, ta bym vojak nebôl.
Gazdouske synove po hôrach piskaju,
sluhom ňeborakom ľam šabľa bliskaju.¹⁸*

¹⁷ Rumanová; rkp. zbierka A. Dianovskej z roku 1931. Archív NÚ SAV, č. 8.

¹⁸ Veľopolie, okr. Humenné; rkp. zbierka J. Šárgu z roku 1939. Archív NÚ SAV, č. 90.

Iná pieseň zas veľmi výstižne odsudzuje podplácanie pri vojenskej prehliadke:

*... a pán doktor len si hlavou pokívau
hňeť on veďeu, kerí akú chibu mau.
Ten bohatí pudilárom potrasie,
toho žiaden za vojačka ňevezňe,
a chudobní, či je hrubí, či tenkí,
virichtujú naň tem mundúr vojenski.¹⁹*

Motív o nespravodlivom výbere na vojenčinu nachádzame vo vojenských piesňach často a v rôznych obmenách. Z toho vidno, ako hlboko zapôsobil tento fakt na chudobné vrstvy slovenského ľudu. Zároveň mierne ironický tón týchto piesní (*Bohatého škoda, má roboty doma, a chudobný je chlap hodný, súci je do vojny...*) nám dáva znať odsúdenie tohto javu.

Prichádzame k ďalšej skupine, a to k piesňam námezdné pracujúcich vrstiev, k piesňam sluhovským. V chudobných mnohodedných rodinách najstarší syn zdedil obyčajne dom s kúskom poľa a ďalšie deti šli na remeslo alebo do služby k bohatým gazdom, či na panské majere. Práca tam nebola ľahká (*Hudobny ja sluška, ceško robic muším, na vysoku hvorku hnojik vožic muším...*),²⁰ a predsa s ňou gazdovia nikdy neboli spokojní: *A ta naša pani, /robotu nám haní/ ona nám robotu a my jej dobrotu.*²¹ Nuž aspoň v piesňach si slúžky vyžalovali celý svoj život plný otročenia, svoj hnev na nespravodlivých gazdov, aj krivdy na nich páchané:

*Idza mi Novy rok i nova ňedzeľa,
sedňem sebe za stol, pladz mi, gazdiň moja.
Pladz mi, gazdiň moja, z bilyma dutkami,
bo ja co robila z mojima rukami.*

*Prišol mi Novy rok, už ja na ulicy,
už ja sa vystupľu svojej pekeľnicy.
Novy ročok idza, ničto o ňim ňezna,
ľam chudobna čelac, so sa prechodizc ma.*

*Novy ročok idza, to ja zvolá moja,
a po Novym roku horíka bida moja.
Gazdiň moja, gazdiň, nezrob mi tri kriudy,
bo ca miľy Pan Boh ňepožahna ňigdy.*

*A jednu mi robiš, bo me skoro zhaňáš,
a druhu mi robiš, bo mi jesc ňedavaš,
a trecu mi robiš iz tej mojej placy,
naj ci miľy Pan Boh iz ňeba zaplaci.²²*

Dievčatá a chlapci z chudobných roľníckych rodín odchádzali do služby nielen na veľké gazdovstvá a majere, ale aj do mesta do bohatých domácností. V meste sa skôr dostali do styku s revolučným hnutím proletariátu, postupne si uvedo-

¹⁹ Hornia Ves, okr. Kremnica; rkp. zbierka K. Horvátha z roku 1935. Archív NÚ SAV, č. 32.

²⁰ Obišovce; rkp. zbierka A. Halašu. Archív MS, A III, 3621.

²¹ Zaskalie; rkp. zbierka A. Halašu. Archív MS, A III, 11 101.

²² Veľopolie, okr. Humenné; rkp. zbierka J. Šárgu z roku 1938. Archív NÚ SAV, č. 89.

movali svoju triednu príslušnosť k nemu, ako aj správnosť jeho politiky. Zaujímavý doklad o tomto nachádzame v liste dievčat z Lubele, uverejnenom v novinách Ľudový denník,²³ ktoré to priamo prehlasujú.

V piesňach sme zatiaľ podobný motív nenašli. Sluhovské piesne sú väčšinou (ako to vidno aj z uvedených ukážok) z prostredia poľnohospodárskeho vo forme žalôb na ťažkú prácu a sociálne sú zahrotené proti gazdom a majerským pánom, ktorých opisujú ako hlavné príčiny biedneho života služobnej čelade.

Piesne mestského služobníctva by bolo potrebné ešte preskúmať a možno, že by sa našlo veľa zaujímavého nielen priamo k otázke výskumu robotníckej piesne, ale aj k otázke vzájomného vplyvu ľudových piesní z dedinského prostredia, z ktorého služobné dievčatá pochádzali, a populárnych šlágrov rozšírených v mestách, v novom prostredí, v ktorom sa nachádzali.

Nasledujúce skupiny piesní patria už príslušníkom robotníckej triedy. Patria sem predovšetkým piesne banícke. Je to veľmi svojrázna a rôznorodá skupina piesní. Obsahuje piesne zľudovené i ľudové. Sú v nej zastúpené tradičné stavovské piesne, žartovné piesne, žaloby, ľudové balady, ako aj piesne uvedomele robotnícke a revolučné. Rôznorodosť charakteru baníckych piesní spočíva v dlhej histórii banského podnikania na Slovensku, v častom striedaní sa úpadku a rozmachu dolovania rúd, v tom, že baníci po dlhý čas boli v mnohých baniských oblastiach Slovenska napoly roľníkmi a ich ženy sa venovali poľnohospodárstvu neustále až dodnes,²⁴ a že teda slovenskí baníci sa len neskoro oprostili od rôznych tradičných nánosov v spôsobe života, zmýšľaní i kultúre.

Ich piesne si zväčša ponechávajú charakter ľudových piesní z dedinského prostredia, používajú ich spôsob vyjadrovania, ozdoby aj umelecké postupy. Nové sú len odborné banícke výrazy a názvy (*hunt, prelažka, hutman, haviar* atď.):

*Ešte som o štyroch pri mamilej ležau,
už som o pou piatej za huntikom bežau.
Ešte mi mamilá tie reči vravela:
neber si, šuhajko, do huntika veľa.
Ani do huntika, ani do prelažky,
že bys' nepresiliu svoje mladie nôžky.*²⁵

Niektoré piesne sú opisom roboty v bani od vstávania ráno o tretej, cez modlenie, cajchovanie, fáranie, až po bryndzové halušky doma na obed.²⁶ Iné ospevujú náradia a prístroje, s ktorými pracujú (*Huntik môj zbesnený z jalovieho dreva, keď i ho našmárom, tiskať ho netreba*).²⁷ Z piesní vidieť, že baníci mali svoju robotu radi napriek všetkým jej obtiažiam. Voči majiteľom baní a banským úradníkom cítili však baníci stálu a oprávnenú nedôveru:

²³ Ľudový denník II (1938), č. 78 (15. 8.).

²⁴ Pozri *Banická dedina Zakarovce*. SAV, Bratislava 1956.

²⁵ Lužno; rkp. zbierka A. Halašu. Archív MS, A III, 20 190.

²⁶ J. B a t e I, *O slovenskej robotníckej piesni*. Ľudová tvorivosť, september 1959, 400 (pieseň *Nikto o tom neví, jak sa tu ľud živí...*).

²⁷ Revúce; rkp. zbierka A. Halašu. Archív MS, A III, 21 537.

*Prišiou k nám veľkí pán
a za ním pán hutman.
Ta ním šeci úradníci,
gracfiliari, pomocníci.
Už je beda nám.*

*Haviari sa v strachu
od strachu až plaču,
že im malie dinge daju
a na luonach ukracuju.
Už je beda nám.²⁸*

Avšak spomínaná nedôvera i adresnejšie zameranie niektorých piesní väčšinou neprerástli v uvedomelé vystúpenie proti pravým príčinám baníckej biedy — proti vykorisťovateľskému spoločenskému systému... Práve týmto sa líšia banícke piesne, ktoré rátame k predchodcom slovenskej robotníckej revolučnej piesne, od baníckych piesní, ktoré svojím revolučným obsahom patria už k vlastnej robotníckej revolučnej piesni.

Medzi príslušníkov robotníckej triedy môžeme rátať aj poľnohospodárskych robotníkov, murárov, traťových robotníkov, drevorubačov, robotníkov v prvých malých priemyselných podnikoch atď. Títo všetci (ako sme to už v historickom úvode aj spomínali) sú práve tak ako baníci značne ovplyvnení maloroľníckym pôvodom a prostredím, z ktorého pochádzajú. Odráža sa to aj v ich piesňach, pokiaľ sme mali zatiaľ možnosť oboznámiť sa s nimi. Piesne tejto skupiny sa vyhľadávajú veľmi ťažko. Zbierky piesní ich väčšinou neuvádzajú a bývalí poľnohospodári alebo iní robotníci na prosbu, aby niečo zaspievali, nôtia väčšinou klasické ľudové piesne z dedinského prostredia, z ktorého pochádzajú. Predsa však sa nám podarilo zistiť aj niekoľko zaujímavých piesní tejto skupiny. Napr.:

*Keby som len mohla ten rok prerokovať
šak mi už nebude gazda roskažovať.
Gazda roskažovať, tí majerská pani,
už sa mŕ pukažu mozole na dlani.
Mozole na dlani a smútok na tvári
lebo nas tí pani celý rok klamali.
Celý rok klamali, mlieko nam nedali,
a na miesto mlieka dve deci palenka.²⁹*

Aj táto pieseň ako väčšina piesní tzv. predchodcov slovenskej robotníckej piesne je žalobou na ťažkú prácu a na bezprostredných utláčateľov, v tomto prípade na gazdu a majerských pánov.

Poľnohospodárski robotníci si však uvedomovali svoje práva. Odráža sa to napríklad v žartovnej piesni, ktorú poľnohospodárski robotníci spievali, keď ich ani dlho po západe slnka nechceli pustiť z poľa na oddych:

*Čože je to za pana
ket desiātu nedava.
Strčime ho do trubi
tam desiātu zadrží.³⁰*

²⁸ J. Bateľ, c. d., Ľudová tvorivosť, august 1959, 347.

²⁹ Pieseň zaslala do ankety „Hľadáme robotnícku pieseň“ Jozefína Hojašová, rod. Kucharová, Most na Ostrove.

³⁰ Tamže.

Obr. 2. Zemní robotníci, kubíkoši, z Horniakov, pracujúci v Maďarsku. Drevoryt Hermiana Citu z roku 1879.

Pieseň má veselý a sebavedomý tón; robotníci už začali pocíťovať svoju silu, počet i možnosti brániť sa. V podobnom tóne je aj jedna z piesní tehlárskych robotníkov:

*Čo sa stalo vnove vo Zvolene meste
zabili tam fabrikanta tehlári na ceste.
A keď ho zabili, do peci hodili,
hej, haj, žeby sa im lepšie tehly vypálily.³¹*

Je to pieseň zložená v duchu aj vo forme ľudovej balady. Aj keď jej ústredný motív — zabitie fabrikanta — je vlastne tragický, pieseň sama nijako tragicky nevyznieva. Práve naopak, je to pieseň veselá, ba až posmešná. A zdá sa, ako keby si vypožičala formu ľudovej balady s incipitom jarmočnej piesne (teda piesňových druhov, opisujúcich zväčša tragické a hrôzostrašné udalosti) len kvôli kontrastu, kvôli zdôrazneniu, že smrť fabrikanta-vykorisťovateľa neznačí pre robotníka nijakú tragiku.

³¹ Mňôvová: rkp. zbierka A. Halašu. Archív MS, A III, 1730.

Aj na Slovensku je známy piesňový motív o fabrických dievčatách, ktoré „tisíce hladajú, samie ich nemajú, len tú jednu pendelu, čo na sebe majú...“, ktorý je rozšírený aj v Čechách a na Morave.³² Tento motív je, pravda, nielen v piesni o „hrdých fabrikantkách“, ale nachádza sa vo veľkom množstve slovenských ľudostných piesní ľudových, prevzala ho aj jarmočná pieseň a prevzala ho odtiaľ zrejme aj už spomínaná pieseň, ktorá sa takto prostredníctvom tzv. spoločného miesta (*loci communes*) ľudových piesní dedinského obyvateľstva stala opisom biedy továrenských robotníčok a ich túžby po lepšom živote a radosti.

Aj v tejto skupine sú piesne — žaloby, ktoré si sťažujú na prácu v továrni. Iné zas opisujú ťažký život traťových a tunelárskych robotníkov, ktorí, ako píše napríklad robotnícky dopisovateľ v Slovenských zvestiach, zarobili na deň len 14 K a keď pršalo nemali nijaký zárobok. Pritom práca týchto robotníkov, tzv. *barabov*, nebola nijako ľahká:

*Stavajú sa mosty, tunele,
robotník sa pri tom veľmi zoderie.
Bude to mnoho životov stáť,
než štreka bude fungovať.*

*Ľudia ešte nevedia, prečo nám hovoria barabi.
Sme robotníci od dráhy,
dali nám meno barabi.*³³

Vidíme teda aj z uvedených ukážok, že hoci tvorcov týchto piesní môžeme považovať za príslušníkov slovenskej robotníckej triedy, nemožno ešte ich piesne zaradiť k slovenskej robotníckej revolučnej piesni, iba k jej predchodcom.

Dostávame sa teraz k veľkej, rôznorodej a neobyčajne zaujímavej skupine piesní *vysťahovaleckých*. Ich množstvo, tematická mnohotvárnosť a vysoké kvality umelecké sú podmienené viacerými faktormi: odráža sa v nich zmena zemepisného prostredia, ktorú vysťahovalci museli prekonať, zmena prostredia pracovného (z roľníckeho na robotnícke), nové životné podmienky, strach z dlhej a ďalekej cesty (predtým mnohí z nich nezašli ďalej ako do okresného mesta na trh) a predovšetkým túžba po domove a rodine. Sú tu samozrejme aj piesne, ktoré priaznivo opisujú prácu v cudzine. Je to nakoniec aj pochopiteľné, keď sa zbadačenému a vyhladovanému slovenskému chudákovi zdá pravidelne platená úkolová práca a rôzne demokratické vymoženosti, na Slovensku nejestvujúce, veľkou výhodou.

Väčšina piesní však znie ináč. V množstve vysťahovaleckých piesní možno rozoznať viacero skupín. Niektoré piesne sa rozvíjajú na motíve opustenej ženy, matky či milej (*Bodaj še prepadla tota Amerika, že mi privabila milého Ďurika*),³⁴ ktoré netrpezlivo čakajú návrat toho svojho, alebo aspoň list od neho. Čakajú (ako znie pieseň) —

³² Pozri V. Karbusický, *Naše dělnická píseň*. Praha 1953, 28n.

³³ Pavel Zubkovič, *Barabská žaloba*. Slovenské zvesti 3, č. 4, 1938, (6. l.).

³⁴ Pozdišovce; rkp. zbierka A. Halašu. Archív MS, A III, 4324.

*Mužovie slovička, tie mužovie slová,
či mi on nepíše spoza toho mora.³⁵*

Boli, pravdaže, aj ženy, ktoré nevydržali dlhé odlúčenie od muža. Tento motív tvorí ďalšiu skupinu vystahovaleckých piesní:

*Ňit Bože na šveče, jak mladej ňevesce,
muž jej v Americe, vona robí co sce.³⁶*

Muži odišli z domu, z rodnej dediny a pred nimi stála ďaleká cesta do neznámeho sveta. Nie div, že táto cesta sa väčšinou opisuje tragicky:

*Už ja s pošti smutni list dostala,
Abim muža doma nečekala.
Čarnu pečac nanho uderili,
že mi muža do moria šmarili.*

*Kosci jeho po moriu plivaju,
celo z ňoho ribi ojidaju:
Icce ripki dolu cichim moriom,
zadzvoňa vam z americkim dzvonom.³⁷*

V cudzine sa vystahovalci, zvyknutí na roľnícku prácu na voľnom vzduchu, dostávajú do neznámeho prostredia fabrik, baní a lomov, kde stroje, ich práca a hluk často vzbudzovali v nich hrôzu:

*Každí večar o dzeviatej ja pri majne muším stac,
a tak čekam, že kedi mne budu dolu na majnu spušćac.
Dzevec hodzin vitrubelo, ja uš pri geću stojim,
pita še mi ten moj pan hlavni šef, že či še ňebojim.*

*Ňebojim še, paňe šefu, len nohi še mi trasu,
že voni mňe do tej strašnej majni možno na šmerc poňesu.
Prodzem dolu do tej majni berem šufļu do ruki,
pita še mi ten moj pan hlavni šef, kelo budu vagonki.*

*Naladoval som na štiri, rucim dolu lopatu,
šedňem sebe na tem žimni kameň, ňerobim za tu placu.
Prišol ku mňe pan hlavni šef, dze mi z ruki lopata,
či ja ňeznam, hej haj, či ja ňeznam, že je rano viplata.*

*Znam ja dobre, paňe šefu, ale malo placice,
robote je vera dakus strašna, šak vi sami vidzice.
Ňerobim ja, paňe šefu, bo ja oca ňezabel,
prečo bi ja svojo mlade kosci tu pod zemou zochabel.*

*Bo ja ňigda nič ňećujem, len to strašne rapćeňe,
drobni daždik ňigda nepopada, len te ostre kameňe.
Ohľadam še dookola, nič ňet, len te kameňe,
pridzem domu, to ja še viskaršim tej mojej mladej žeňe.³⁸*

K tejto ťažkej robote a strádaniám sa u vystahovalcov pripájala ešte veľká túžba po rodine a ďalekom domove. V tejto skupine vyniká najmä pieseň s incipitom *Prostřed Ameriky (A na střed Belgií...)* krčma maľovaná..., ktorá má veľké množstvo variantov z rozličných krajov Slovenska. Jej hlavná línia je

³⁵ Važec; rkp. zbierka A. Halašu. Archív MS, A III, 22 596.

³⁶ Lučkovce, okr. Michalovce; rkp. zbierka O. Orendáča z roku 1940. Archív NÚ SAV, č. 70.

³⁷ Lackovce, okr. Humenné; rkp. zbierka O. Orendáča z roku 1941. Archív NÚ SAV, č. 72.

³⁸ Malá Vieska; rkp. zbierka J. Grajciara z roku 1957. Archív NÚ SAV, č. 72.

prostá a vo všetkých doteraz zachytených variantoch jednotná: krajan sa schádzajú v krčme a vravia si, že by sa radi vrátili domov. Nemôžu však —

*Ked domou prídeme, čo robiť budeme,
náš kraj je chudobní, hladom pohinieme.*³⁹⁾

Tu vrcholí ideová línia piesne, tu je jej pointa. Zaujímavé, že v ďalšom pokračovaní sa varianty rozchádzajú. Nie je už také podstatné pre ideovú líniu piesne (opisuje sa tam buď život v Amerike, alebo sa haní neverná žena doma atď.). Ale prvú časť piesne aj s vyvrcholením, teda protiklad túžby po domove a nemožnosti vrátiť sa domov, majú všetky varianty skoro doslova rovnakú.

Spomenuli sme si niekoľko motívov, okolo ktorých sa sústreďuje vysťahovalecká pieseň. Je to, pravda, rozdelenie len predbežné a ďalšie výskumy a badania ho iste doplnia a prehĺbia.

Približne takto, ako to opisujú predchádzajúce kapitoly, javí sa nám obraz a ideovo-tematická náplň predchodcov robotníckej revolučnej piesne vo folklórnej tvorbe slovenského ľudu. Piesňový materiál nám ukázal, že tieto piesne skutočne k ideovým predchodcom slovenskej robotníckej piesne v slovenskej národnej kultúre patria. Sú to piesne vykorisťovaných tried, vyjadrujú ich názory, ideológiu a nespokojnosť s jestvujúcimi pomermi. Mnohé z nich obsahujú v sebe momenty vzbury. Je to však vzburá namierená len proti najbližším vonkajším, no nie proti podstatným znakom vykorisťovania. Ale všetky tieto motívy poja tzv. predchodcov s robotníckou revolučnou piesňou, ktorá ich rozvíja na vyššiu ideovú úroveň.

U predchodcov slovenskej robotníckej revolučnej piesne badáme zároveň aj zaujímavé spoločné znaky formálne. Mení sa postupne napríklad jazyk týchto piesní, je prostejší, menej využíva ozdoby, klasické umelecké obrazy a tzv. spoločné miesta (*loci communes*) ako starodávne ľudové piesne z dedinského prostredia, hoci z nich vlastne vychádzajú. Smerom k novej dobe používa stále viac nových slov a rôznych pracovných termínov (pozri napr. piesne barabské, vysťahovalecké atď.) Zvyšuje sa tým realizmus a životná pravdivosť týchto piesní, bez ujmy na ich umeleckej hodnote. Toto len stručne poznamenávame, aby sme naznačili, že v budúcnosti bude potrebné venovať sa aj rozboru formálnej, hudobnej a umeleckej stránky týchto piesní, bez ktorých, napriek tomu, že ich ideovo-tematickú stránku považujeme za hlavnú a určujúcu, dostaneme len ich neúplný obraz.

Doteraz sa spomínaným piesňovým skupinám a najmä sociálnym momentom, ktoré obsahujú, venovalo málo pozornosti v odbornej literatúre. My sme v tejto práci vybrali len niekoľko úryvkov piesní na ilustráciu tvrdení o ideovej spojitosti slovenskej robotníckej revolučnej piesne so skupinami jej predchodcov v slovenskej ľudovej piesňovej tvorbe. Chceli sme v tejto práci ukázať, že robotnícka pieseň nebola v slovenskej národnej kultúre len čosi cudzieho, zvonku

³⁹⁾ Hornia Ves; rkp. zbierka K. Horvátha z roku 1935. Archív NÚ SAV č. 32.

prineseného, ale že mala aj svoje domáce korene. Nebolo možné hľadať tieto korene v literatúre ani v spoločenskej piesni (hoci niektoré znaky majú spoločné), lebo vždy, viac či menej, slúžili záujmom vykorisťovateľských tried. Len umenie, stelesňujúce skutočné názory ubiedeného slovenského ľudu, teda jeho folklórna tvorba, mohlo obsahovať korene robotníckej revolučnej piesne, ktorá bola (keď ju chápeme z marxistického hľadiska pojmu ľud) naozaj vždy ľudová. Nekompromisne stála na strane vykorisťovanej robotníckej triedy a hájila jej práva. Tak isto o piesňových predchodcoch slovenskej robotníckej revolučnej piesne v ústnej ľudovej slovesnosti môžeme povedať, že stáli na strane ubiedených tried a vrstiev tým, že zobrazovali ich život a túžbu po lepšej budúcnosti. V línii zobrazenia života vykorisťovaných, ich túžby po krajšom zajtrajšku a ich snažení vymaniť sa spod poroby nadväzuje robotnícka pieseň na svojich predchodcov v piesňovej tvorbe slovenského ľudu. V tomto smere robotnícka pieseň na nich nadväzuje, ale zároveň predstavuje vyšší stupeň vývoja ideovej línie týchto piesní. Nie je už len zobrazením života a neorganizovaného odporu, ale uvedomele bojuje za práva robotníckej triedy, triedy jednotne organizovanej, s jasným cieľom a metódami svojho boja. Je to už piesňový útvar kvalitatívne nový, prechádza vlastným vývojom, buduje nové estetické princípy. Je však dôležité, že nestojí v slovenskej národnej kultúre osamotene, lebo má určité spojivá (ako sme o nich už hovorili) s folklórnou piesňovou tvorbou slovenského ľudu.

ZUSAMMENFASSUNG

So wie sich unter dem Einfluss der historisch-ökonomischen Fakten die Arbeiterklasse aus verschiedenen Schichten des Handwerker-, und des abgeplagten Bauernstandes, und der städtischen Armut formierte, so entstand allmählich auch das Arbeiterlied, das an die Tradition dieser elenden und unterdrückten Schichten des slowakischen Arbeitervolkes anknüpfte. Die Lieder dieser Schichten wurden (in bezug auf das revolutionäre Arbeiterlied) als Vorgänger des revolutionären Arbeiterliedes in der slowakischen Volkskultur benannt.

Wir wollten damit zeigen, dass das revolutionäre Arbeiterlied nicht in der slowakischen Volkskultur nur etwas fremdartiges, von aussen hergebrachtes war, sondern dass es auch seine einheimischen Wurzeln hatte. Diese Wurzeln konnten weder in der slowakischen Literatur, noch in dem Gesellschaftslied gesucht werden (obzwar bestimmte gemeinsame Merkmale hier verfolgt werden können), denn diese dienten immer wieder mehr oder weniger den Interessen der regierenden Klassen. Nur die Kunst, welche die Ansichten des unterdrückten slowakischen Volkes wirklich verkörpert — also seine folkloristische Schöpfung — konnte diejenigen Elemente enthalten, an welche das revolutionäre Arbeiterlied angeknüpft hat, das ohne Kompromiss an der Seite der ausgebeuteten Arbeiterklasse steht. Genau so standen auch die Liedervorgänger des revolutionären Arbeiterliedes in der folkloristischen Schöpfung des slowakischen Volkes an der Seite der ausgebeuteten Klassen und Schichten dadurch, dass sie deren Leben und Sehnsucht nach besserer Zukunft darstellen sollten.

In der Linie der Lebensdarstellung der Ausgebeuteten, deren Sehnsucht nach einer schöneren Zukunft und deren Bemühung um die Befreiung aus der Unterjochung, knüpft das revolutionäre Arbeiterlied an seine Vorgänger in der Liederschöpfung des slowakischen Volkes an. In dieser Richtung schliesst sich das revolutionäre Lied ihnen an, zugleich stellt es jedoch die höhere Stufe der Entwicklung der ideellen Linie dieser Lieder dar. Es stellt nicht mehr nur das Leben und den nicht organisierten Widerstand dar, sondern es kämpft bewusst für die Rechte der Arbeiterklasse, mit dem klaren Ziel und den Methoden dieses Kampfes. Es ist schon eine qualitativ neue Liederformation, die sich selbst entwickelt und neue ästhetische Prinzipie bildet. Es ist jedoch wichtig, dass es in der slowakischen Volkskultur nicht vereinsamt steht, denn es besitzt bestimmte Verbindungen mit der folkloristischen Liederschöpfung des slowakischen Volkes.

S O M M A I R E

ETUDES

Editorial — — — — —	337
Lubica Droppová, A propos des précurseurs du chant révolutionnaire propre aux ouvriers dans le folklore slovaque — — — — —	339
Andrej Melicherčík, Témoignages oraux du peuple sur la lutte contre le fascisme pendant le soulèvement national slovaque — — — — —	358
Adolf Dygacz, A la lumière des chants du monde ouvrier — — — — —	396

DOCUMENTS — ARCHIVES

Adalbert Stránsky, Vie et condition sociale des bûcherons du district de Banská Bystrica au 17 ^{ième} et 18 ^{ième} siècle — — — — —	408
Rudolf Bednárík, Le mouvement des ouvriers agricoles slovaques dans la Plaine inférieure — — — — —	414
Elena Bošková, Étude sur la vie des travailleurs du champ dans la région de Žiar sur le Hron — — — — —	420
Lubica Droppová, Choix de chansons tirées de l'enquête: „Nous cherchons la chanson de l'ouvrier“ — — — — —	433
Viera Gašparíková, Le temps présent dans les vers d'un auteur populaire —	435

EXPOSÉS

Božena Filová, VI ^{ième} Congrès International d'Anthropologie et d'Ethnographie à Paris	447
Soňa Burlasová, Le colloque international organisé pour étudier la chanson propre aux ouvriers — — — — —	455
Lubica Droppová, Compte rendu de la conférence organisée par les folkloristes tchécoslovaques pour explorer les régions industrielles — — — — —	465
Lubica Droppová, But et résultats de l'enquête: „Nous cherchons la chanson de l'ouvrier“ — — — — —	466
Vladimír Varinský, L'activité des foyers des ouvriers en Slovaquie — — —	467
Jarmila Pátková, L'art populaire ancien et moderne dans la République populaire de Roumanie — — — — —	471
Ján Podolák, La conférence sur l'étude de la culture populaire dans la région des Carpathes — — — — —	481
Jarmila Pátková, Le 3 ^{ième} Congrès des artisans slovaques créateurs d'objets d'art populaire — — — — —	487
ANALYSES ET COMPTES RENDUS — — — — —	490

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník IX, 1961, číslo 3. Vychádza štyri razy do roka

Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka dr. Božena Filová

Výkonná redaktorka prom. hist. Viera Nosáľová

Redakčná rada: doc. dr. Rudolf Bednárík, dr. Soňa Burlasová, prom. hist. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Michal Markuš, doc. dr. Andrej Melicherčík, dr. Ján Mjartan, dr. Ján Podolák

Jazyková redaktorka Klára Vloššáková

Technický redaktor Ondrej Betko

Redakcia: Bratislava, Klemensova 27

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 13,50, celoročné predplatné Kčs 54,—.

Výmer PIO 2385/49-III/2 — V-15*11432

Rozširuje Poštová novinová služba. Objednávky prijíma poštový úrad i doručovateľ.